

TURKIY XALQLAR ADABIYOTIDA MUHIM O'RIN TUTGAN TURK ADABIYOTI

Himmatova Shahrizoda O'ktamjon qizi

Ilmiy rahbar: **Ochilova Nafisa Usmonovna**

Navoiy Davlat Pedagogika Instituti Ingliz tili va adabiyoti fakulteti

Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili)

Annotatsiya: Ushbu maqolada turkiy tilda so'zlashuvchi qardoshlar xalqlar adabiyotida alohida madaniy va ma'naviy merosga boy bo'lgan Turk adabiyotining buyuk namoyondalari qalamiga mansub o'lmas asarlari, ulardan ba'zilarining mazmun-mohiyati, badiiy jozibasi haqida atroflicha fikr yuritiladi.

Tayanch tushunchalar: Turk adabiyoti, turkiy xalqlar, doston, bayt, ertak, lirik va epik asarlar, Rason Nuri Guntekin, Choliqushi, Jaloliddin Rumi, Yunus Emro.

Annotation: In this article, the immortal works of the great representatives of Turkish literature, which are rich in special cultural and spiritual heritage in the literature of the brotherly peoples who speak the Turkish language, are discussed in detail, as well as the content and artistic appeal of some of them.

Key words: Turkish literature, Turkic peoples, epics, verses, fairy tales, lyrical and epic works, Rason Nuri Guntekin, Chaliquishi, Jalaluddin Rumi, Yunus Emro.

Аннотация: В данной статье подробно рассматриваются бессмертные произведения великих представителей турецкой литературы, богатые особым культурным и духовным наследием в литературе братских народов, говорящих на турецком языке, а также содержание и художественная привлекательность некоторых из них.

Ключевые слова: Турецкая литература, тюркские народы, эпосы, стихи, сказки, лирико-эпические произведения, Расон Нури Гюнтекин, Чалыкуши, Джалалуддин Руми, Юнус Эмро.

Turk xalqi ham boshqa turkiy xalqlar singari o'z tarixi, madaniyati, san'ati va adabiyotiga ega. Turk adabiyoti jahon adabiyotining mushtarak uzviy bir bo'lagi bo'lib sanaladi. Bu adabiyot dastlab xalq og'zaki shaklida rivojlangan. Turklar adabiyoti juda qadimdan boshlangan, u boy an'anaga ega bo'lib, janr jihatidan ham rang-barangdir. Turk halq og'zaki ijodida juda ko'plab qo'shiqlar, ertaklar, afsona va rivoyatlar mavjud. Bulardan tashqari turk xalq og'zaki ijodida ko'plab turli mavzulardagi mavsum-marosim, mehnat qo'shiqlari, ertaklar, latifalar va hikoyatlar uchraydi. Nasriddin Afandi nomi bilan mashhur bo'lgan latifalar dastlab turk xalqi og'zaki ijodida paydo bo'lgan. Xo'ja Nasriddin nomi bilan bog'liq bo'lgan latifalar turkiy xalqlar ichida juda ko'p tarqalgan. U Nasriddin Afandi, Nasriddin xo'ja, Mullo Nasriddin kabi nomlar bilan mashhurdir. Eng qadimgi turk xalqi dostonlaridan biri «Yaratilish dostoni» bo'lib, unda insoniyatning yaratilishi, dastlabki turk ajdodlari haqida qiziqarli rivoyatlar berilgan. Ayniqsa, «O'g'iznoma» nomli dostonda qahramonlik motivlari ko'tarinki ruhda kuylangan. «Dada Qo'rqu» haqidagi doston ham turk xalqi folklorining eng mashhur asarlaridan biri hisoblanadi. Asarda real voqea-hodisalar bilan birga mifologik obrazlar, fantastik tasvirlar ham o'rin olgan. Bu esa asar yaratilgan davrga xos xususiyat deb baholash mumkin. Hazrat Alisher Navoiyning

“Nasoyim –ul muhabbat” asarida Dada Qo’rqut haqida qaydlari ham bor. Turk tasavvuf adabiyotida Jaloliddin Rumi va Yunus Emrolarning o’rni beqiyosdir. Jaloliddin Rumi ulug’ donishmand, benazir shoir, betakror mutafakkir, valiy insondir. Jaloliddin o’zini anatoliyalik hisoblab Rumi degan taxallusni oladi. Biroq lirik va tasavvufiy she’rlarini Shamsiddin Tabriziy nomi bilan ham yozdi. Shoir o’zini do’sti bilan biru bor deb bilgan, bu she’rlardan “Devoni Shamsul Haqoyiq” (“Haqiqat quyoshining kitobi”) nomli devon tuzadi. Uning ilmiy va adabiy merosi juda katta. Rumi «Fihi-mofihi» (“Ichingdagi ichingdadir”), «Makotib» (“Maktublar”), «Ma’jolisi sa’ba» (“Ettinchi majlis”) kabi asarlar yaratgan. “Devoni Kabir” (“Ulug’devon”) tarkibi uch mingdan ortiq g’azal, masnaviy va ruboiylardan iborat. Mavlono Rumi barcha asarlarida inson kamoloti, ma’naviyati xususida so’z yuritadi. Uning “Masnaviy ma’naviy” asarini “fors tilidagi Qur’on” deb tavsif etadilar. Shoir bu kitobni Fariddin Attorning «Mantiqut tayr» kitobidan ta’sirlanib yozgan. Asar 25700 baytdan iborat bo’lib, xalq orasida juda mashhur bo’lgan.

Turk so’fiy shoirlaridan Yunus Emro ijodi turk xalqida xuddi Ahmad Yassaviy “hikmat”lari singari mashhur bo’lgan. Uning she’rlarida ishq-muhabbat, irfon va tavhid, dunyo va oxirat, hayot va o’lim, komil inson sifatleri, o’zlikni anglash, axloqni, nafsni isloh qilish haqida so’z boradi. Yunus Emro Ahmad Yassaviy yo’lining davomchisi, asosiy izdoshlaridan. U teran fikrlarni sodda shakllarda ifodalagan, uning she’rlarida ixcham jumlar, kuchli fikrlar qisqa misralarda namoyon bo’ladi. Xuddi Ahmad Yassaviy singari diniy-tasavvufiy mazmunda o’z she’rlarini turkiy tilda yozgan mashhur shoirlar sirasidan. Uni nafaqat turkiy xalqlar, balki butun dunyo she’riyat ixlosmandlari biladi. 1992 yil Yunesko tomonidan Yunus Emro yili deb nomlangan edi.

XX asrdagi mashhur turk adabiyotshunos, tarjimon, dramaturg va yozuvchilaridan biri hisoblanmish Rashod Nuri Guntekin 1889-yil Istanbulda tug’ilgan. XX asrning 20-yillarida uning bir qancha hikoyalari bosilib chiqadi, katta epik janrga qo’l urgan yozuvchi dastlab “Sirli qo’l” romanini yozadi. Uning «Yashil kecha», «Tegirmon», «Tamg’a», «Xazonrezgi» asarlarida turk xalqining boshdan kechirayotgan qiyin iqtisodiy hayoti, qishloqlardagi ijtimoiy hayotning og’irligi, tengsizlik, huquqning poymol etilishi, ayollar erki masalasi kabi muammolar real tasvirlangan. Adibning «Xudoning mehmoni», «Xanjar», «Labdan yurakka», «Oqshom quyoshi», «Ayol kushandasi», «Achinish», «Tog’olcha butalari», «Osmon», «Eski kasallik» singari asarlari yaratilgan. Ammo jahon adabiyoti minbariga Rashod Nuri Guntekin “Choliqushi” romani bilan kirib keldi, adibning bu romani Mirzakalon Ismoiliy tomonidan o’zbek tiliga tarjima qilindi. Rashod Nuri Guntekinning bu asari kitobsevar tomonidan katta qiziqish va ishtiyoq bilan kutib olindi. Adibning «Choliqushi» romanida Farida ismli turk qizi timsolida ayollar huquqi, sharafi, erki masalasiga bepisandlik bilan qaralayotgan zamon tanqid ostiga olinadi. Romanda muhabbat mavzusi yetakchi bo’lib ko’rinsa-da, yozuvchi asosiy e’tiborni Turkiyaning Birinchi Jahon urushi, uning oqibatlariga qaratadi. Farida qismatidagi sarguzashtlar asnosida yozuvchi turk qishloqlarining chorasiz ahvoli, maorif sohasining quyi darajasi, kishilarning umidsiz, chorasiz kayfiyatini tasvirlaydi. Shunisi xarakterliki, Farida ana shunday zulmat muhitda, urush va kurashlar buhronida o’zining quvnoq fe’lini, ertangi kunga umidini yo’qotmaydigan xislatini saqlab qoladi. Faridaning quvnoqligi va jamiyatdagi jaholatlar, ularga ma’rifat bilan kurashuvi o’zaro kontrast usulida berilgan. Asar Faridaning kundaliklari shaklida bayon etiladi. Bu esa yozuvchiga birinchi shaxs tilidan so’zlashga, demak, o’z ichki kechinmalari va sarguzashtlarni to’laroq, erkin ifodalash imkonini bergan. Romanda Nizomiddin, Fotima, Xusayn, Komron, Munisa, Xayrullobey kabi ijobiy obrazlar qatnashadi. Ular, bir tomondan, Farida xarakterini yaratishda muhim bo’lsa, ikkinchi tomondan, ular orqali jamiyatning turli qatlami vakillarining tipik obrazlarini yaratgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Garbuzova V. Turk adabiyoti klassikasi.- T., 1960.
2. Rashod Nuri Guntekin Choliqushi. – T., 2002.
3. Румий Ж. Маснавийи маънавий.-Т., 2005.